

150 všeho kvietie krásne kvúce,
vešdy rozkošne živúce,
nikdy neumierajúce
a večne sa radujúce.

2 *ve* všetch miestiech všude – 5 *kráše* krásnejši; *kvúci* kvetoucí – 6 *svetlost* svetlo; *stváci* skvoucí, svítící – 8 *rozkošne kochajúci* milující, působící rozkoš – 12 *všie* dobroty všeho dobrého – 15 *divný* podivuhodný, zázračný; *slavitel* oslavitel – 16 *rozkošný krmitel* u štědrý živiteli – 17 *děkujeme z* děkujeme za – 19 *potřebný* nutný, nepostradatelný – 21 *ež* že, protože; *ny* nás – 23 *dens* dnes; *otvoriti* otevřítí – 26 *ježe* že – 28: v rukou kněze každého – 33 *v chlebněj* vavří pod způsobou chleba – 34 *pokryváš* zakrýváš, skrýváš – 35 *oplatka* hostie – 36 *počíváš* spočíváš, dlíš – 41 *veštek* všecek, celý – 43–44 *jakož . . . takož* jako . . . tak – 44 *divně* podivuhodně, zázračně – 47 *nám to hodíš* nám to vhod činíš, způsobuješ – 49 *jest naplněno* učiněno skutečným, uskutečněno – 51 *usvaceno* posvěceno – 52: když se ho věřící srdce zmocní, když ho přijme – 53: každý má věřiti – 54 *jež že* – 54–55 *takež . . . jakož* tak . . . jako – 55 *vzemše* vzavše – 57: toho svědectvím je slunce – 59 *poprskův* paprsků – 64 *obděleno* poděleno – 65 *kakož koli* jakkoliv; *prokní* každý, všeliký – 71 *věrně* zajisté – 77 *dež* jež – 78 *téže* totéž – 79 *pohřbeno* pohřbeno – 82 *ovšem* zcela, vcelku – 83 *zpodviženo* vyzdviženo – 85 *dolův* dolů (na zem) – 86 *výsot* výsost; *domův* domů – 90 *rozkošný* rozkoš dávající – 91 *otvoř* otevra – 97 *rači* rač – 102 *právě* správně, řádně – 106 *truzenie* trápení, utrpení – 107 *prorazenie* zrazení – 109 *nuzné roztěženie* bědné rozpětí (na kříži) – 114 *túžebný* žalostný – 116 *vzpodviženie* nanebevstoupení – 119 *škarędost* poskvrněnost, poskvrna – 124 *vzdalevati* vzdalovati – 125 *zlob* (f.) zloba, zlé skutky; *umniti* zmenšiti – 126 *přibaviti* přidati, rozmnožiti – 131 *milost* láska; *rozženie* (vlastně: *rozžženie*) rozžehnutí, roznicení – 133 *sjednati* sjednotiti, uvéstí v soulad (se svou vůlí) – 135 *vešdy* vždy, stále – 138 *zbyti* pozbyti – 140 *li že* avšak; *provoditi* provázeti – 146 *ve sboži* plavajúce štěstím (duchovním majetkem) oplývající – 147 *seznajúce* se seznámující se – 150 *živúce* žijíce

SPOR DUŠE S TĚLEM

Skladba je značně samostatným básnickým zpracováním oblíbeného středověkého motivu literárního, hádky mezi tělem a duší o to, kdo z nich je odpověden za hříchy, kterých se člověk v životě dopustil. Přitom se obyčejně koná spor až po smrti člověka (tak v nejrozšířenější skladbě latinské na toto thema, ve Vidění Filibertově), v naší skladbě však spor mezi duší a tělem je veden již za života, nedlouho před smrtí; po smrti, jež je připomenuta jen stručně, zakročí P. Maria proti ďáblům, činícím si nárok na duši, a soud před Kristem, kterého se zúčastní i alegorické postavy Spravedlnost, Pravda, Milosrdenství a Pokoj, končí bezpochyby milostí pro duši, jejím spasením (zakončení skladby není dochováno). Zmínkou o Petru Mohučském, t. j. Aspeltovi, je skladba datována do doby po roce 1320. — Vyniká umělou stavbou strofickou i vytríbeným a přiléhavým jazykem nad obě pozdější zpracování téhož námětu.

Ze skladby otiskujeme jen necelou polovinu: především začátek a zakončení sporu.

(Před vlastním úvodem ke Sporu – viz zde v. 1–14 – předchází meditace autorova o pomíjivosti světa o 46 verších.)

Slyš to starý jako mladý,
by poslúchal této vády.
S svú se duši vadí tělo,
duši přehádati chtělo,

- 5 proto dušě k bohu vzdýchá,
 neb ji silná strast upíchá:
 zbudúci světa v hoři býti.
 Proto by chtěla přijíti
 k milosti boha pravého,
 10 Jezukrista nebeského.
 Tělo se proti ní zpierá,
 proto dušě slz utierá,
 radieci tělu na pokánie;
 a tělo se tomu zbránie
 15 ěka: „Božiemuť jest napřed býti,
 proto já nechci smutno býti.
 Ty plač, dokud tobě líbo,
 mněť jest plakánie nemílo;
 já se chci vesele mieti,
 20 a ty se mnú, ač budeš chtieti.“

Dušě vecě:

„Benedicite! Rač požehnati
 ten, jenž ráčil duši dáti,
 čistú v tělo
 vlil dospělo,
 dokonav všech údov dielo.

- 25 Vlil v tě čiest ducha svatého,
 podobnost obraza svého.
 Tě daroval

i obroval,
 rozomenství korunoval.

- Datť jest rozomenstvie každému
 30 činu zlému i dobrému.
 Viz, co čině,
 a v tvěj vině

dušičky neuvinė.

- Drž se, na kterou chceš čestu,
 to zvěž za pravdu jistú,
 35 žeť jest dávno

zvěstováno:

„Plač s veselím“, v Písmě psáno.“

Tělo vecě:

„Netbaj na to, duše milá,
 však vidiš to, žeť jest ve mně síla,

rozom s krású,
se vší vĕhlasú;
40 jázť neznám smutného času.

Milá duše, netbaj na to,
pusť smutné myšlenie toto!
Sbožie mnoho
mám, bez něho
neviem vesela nikoho;

45 z toho dám svú bohu obĕť,
obráťím jej k sobĕ opĕť.
Jáz klekánie
i vzdýchanie
často sdĕji pro pokánie.

50 Budu-li v čĕm poblúdilo,
pokoři sĕ — i budu mílo
z skutka mého,
boha svĕho
utĕši z těla křehkého.“

(Po dvoji ďalší námitce, v níž duše lituje, že tělo odkládá pokání a lká nad hříchy svého těla, a po dvoji odpovědi, v níž se tělo chlubí bohatstvím i schopností uniknout smrti, spor pokračuje :)

Duše vecĕ:

„Mého srdcĕ hrozná strasti,
že mi nelžĕ sebu vlásti!
55 To viem právē:
že mě ostavie
tvĕj vší vinĕ; ach méj hlavĕ!

110 Rozchodí mě strast v sirobĕ,
srdce přĕ v žalostněj mdlobĕ.
Hoře z hořĕ,
že tak spořĕ
60 vizi vychodiecie pekelné zořĕ.“

Tĕlo vecĕ:

„Nemluv toho, milá duše,
tobĕť se mnú býti slušie.
To měj za to,
že nevzato
ote mne stříebro ni zlato.

- 65 Když mě utká nemoc s mdlobú,
tehdy se protýči s tebú.
Mé vše sbožie
na kostely vložie,
když ny spolu v hrob položie.“
- Duše vecě:
- 70 „I co sě, tělo, sbožím komoníš,
tělo, pozdě zajiec honíš;
však tu býváš
i to slýcháš,
pro něž často srdcem znýváš.
- Kdyžto umře, kam sě dějí?
Zda jich pohřiesti mějí?
75 Nespomóže
ni vymóže
tebe ni mne z smrti sbožie.
- Na to, tělo, rozpomínaj,
toto slovo v srdce vznímaj:
kdes sě vzalo,
otkudž vcházalo,
80 s číms sě sěm na svět přimčalo?
- Kterým sě tu jmenem chváliš,
tak sě chval, jakž mne sebú nespálíš.
Pro řeč pro tvú
v strastnú rotu
vrhút námi jako slotú.“
- Tělo vecě:
- 85 „Milá duše, zda jsi lačna,
že mě činiš tak rozpačna;
jáz mám hrady,
múdré rady,
dosti bohaté ohrady.
- 90 Jmám dědin, platón mnoho,
milá duše, poslyš toho:
jáz mocný pán,
co chci, to jmám,
nikomuž sě nepoddám.

Věz to, duše, žeť sem vítěz pravý,
rci črtu, ať se se mnú dáví
95 nebo sěče,
uzříš: anť vleče
po sobě sěčené plece.“

Duše dokládá osobami biblickými i postavami historickými (filosofem Aristotelem, státníkem Ciceronem, básníkem Vergíliem a církevními otcí) i nedávno zesnulým význačným theologem, lékařem a rádcem Václava II., Petrem Mohučským, že síla jim nebyla nic platná proti smrti; tělo chce hledat ochranu před smrtí v kráse, v moudrosti i v lékařství, ale duše ukazuje pomíjivost všeho. Na konec se tělo dovolává zásluh Kristových o vykoupení lidí, ale duše namítá, že je třeba i osobních zásluh. Prohlašujíc, že chce užít světa, dovolává se tělo lhuť svého života a odmítá obavy duše. Duše však upomíná na smrt a nabádá k pokání.

Duše vecě: „Sprostněs ctného bydla zbylo,
ráje, v němžs stvořeno bylo
malú vinú,

ctnú dědinu
100 ztratilo jsi svú hříešnú vinú.“

Tělo vecě: „Potud spolku bylo nají,
na tomť, duše, přísahaji:
toť má viera,
tvá nesmiera
mého srdcě mnoho udierá.

105 Mučíš mě vždy bez přestánie;
truchlost, žalost mám, vzdýchanie
jázt' v tu dobu
pro mú mdlóbu.
Smrti, rozlučiž mě s tobú!“

Duše vecě: „Rúče přispěj ta hodina,
110 nají žalostná novina!
Hříešné tělo,
zvěz zacělo:
zles sebú i mnú dospělo!

Kam se děla tvá všě krása?
Zbledělos za malého časa.
115 Zlá tvá rada,
plna smrada,
ležíš jako shnilá kláda.

- Jáz túžebná nebožička,
 hříšné tělo, tvá dušička,
 když bych v tobě,
 poznach k sobě:
 120 leževě dnes spolu v hrobě.
- A jáz muši jíti k vázě, –
 i co mi tam dějí, hóře li či blazě?
 Jáz nevědě,
 co tam vědie,
 zle-li či dobře povědie.“
- Tělo vecě: 125 „I co mi, duše, tolik stýščeš?
 Vědě, že na mně nic nezíščeš!
 Prosím tebe:
 zbav mě sebe,
 tvát mě řeč pohřebe.
- 130 Ovšems mnú dobře dospěla,
 dostis drahně mně prospěla;
 mnoho hlučíš,
 sílně plučíš,
 i proč se se mnú nerozlúčíš.
- Však bude-li bóh tomu chtieti,
 ta řeč musí konec vzieti;
 135 darmo pleskeš,
 trudně pleščeš
 že se mnú bydleti nechčeš.
- By ty právě rozom měla,
 nezbyla by svého těla;
 na to zpomeň,
 sě rozpomeň,
 140 žež tě vrhú věčný v oheň!“
- Dušě vecě: „Daj mi, tělo, k tomu radu:
 až smrt příde, i kde já sadu?
 Kam sě vrhu?
 Hořět vždy dojdu!
 Črtie vidúce mě přídú!

Dušíčka na vahách sedieše,
vzdeše, k svetieĵ Maří hľadieše:
„Slunce sktvúcie,
róže ktvúcie,
vymoz mě z muky horúcie!

205 Pozdvihni mne málo výše,
dosěháť mne pekelná říšě,
chtieť otĵieti,
mě přič vzieti,
v svá hřiešná bydla poĵieti.

210 Vymoz mě z jich hřiešnú rukú,
strašieť mě pekelnú mukú.
Já se boji,
v hřiešě stoiĵ,
však se tvěĵ milosti koji.

215 Smiluj se, boĵie matičko,
všie moci plná, zlatičko,
pospiechaj, nemeškaj,
ruky podaj
a mú hřiešnú duši schovaj!

220 Již mě hřieši ke dnu vázie,
nebtĵ jim ižádný nepřekázie;
tuť mě vieží,
silně tieží,
chtieť mě uvrci v temnú věži.

Padnuť ke dnu jako kámen
v ten hřiešný pekelný plamen,
ač nesstúpiš,
nepotupíš,
hřiešné váhy nerozlúpiš.

225 Chciť se ráda chovati,
matko, rač se smilovati!
Slib za mú vinu
k svému synu,
dřeve než, já neboĵička, zahynu!“

Slyšiec Marie ta slova,
230 vstavši z trónu by hotova,
dolón sstúpi,
k nim sě zchopi,
tu lstivú váhu rozlúpi,

řkúci: „Nedám vám jie vážiti,
mohu vám v tom překážeti,
235 neb ta dušě
na mě slušie, –
i proč sě váš sbor o ni pokúšie?

Já viem, žež vy mému sluzě
léciete pekelné nůž:
vašě váhy –
záchod dráhy,
240 i nenie v nich spravdliivé smáhy.“

Řkúc Marie ta slova vstúpi zasě,
an tam jejie syn hněvá sě
řka: „Kdes byla,
matko milá,
cos tam u váhy činila?“

Marie vecě: 245 „Byla sem u sluhy svého,
ano lstivě vážie jeho;
milý synu,
k mému činu
daj mí té dušičky vinu!“

Ježíš vecě: 250 „Nepros za ni, milá matko!
Mučilat mě jest, tvé dětátko;
Věř mi cěle,
že ran velé
ot nie mnoho u mém těle.

Mój živótek vešken brocen,
ot nie ve dne jako v noci
255 mé všě rány
znova drány,
právě jak u sochy prány.

Co sě, matko, pro ní smúcieš,
že sobě tak sílně zamúcieš?
Vol jiných pět

260 nebo devět,
pakli ráčíš, všicknu deset.

Matičko, mým bičovníkom,
mého těla křížovníkom
smóla s sirú

46 v pekle, vieru,
hotova jim beze všeho míru.“

265 Črtie stojiechu v jednom pluceč,
kříčiechu k hospodinu u velikém hluceč:
„Suď nás lépe,

113 spravedlivý súde,
nást Marie v nosy klekce.

270 Jenž sě tej duši peklo těšilo
a s námi sě jest mnoho časov směšilo,
tohož nám ona

113 otjala hrozná, –
i kto sě jí v tom vrovná?

Námť sě nepodobně kl'udí,
suď ny spravedlivý sudí!

275 Bože pravý,
svatý, sdravý,
nečiň nám křivé popravy!“

Marie kleknúc před synem
pravým, milosrdným činem
vecě: „Syne,

280 hospodine,
i ktož sě pak ke mně přivine?

Jestlit črtóm lépe moci,
a mně mé sluhu nevymoci?
Mój synáčku,
jedináčku,
pomni na mú strast, mój ptáčku!“

(Na soudě Ježíšově vystoupí ještě Spravedlnost, Pravda, Milosrdenství a Pokoj; Milosrdenství hájí duši. – Závěr Sporu v rukopise chybí; není pochyby, že duše na přimluvu Panny Marie je spasena prostřednictvím Milosrdenství.)

2 by abys – 6 upíchá trápi – 7 zbudúci až pozbude – 14 zbránie sě brání se – 15: „Božské věci jsou předurčeny. . .“ – 20 ač jestliže – 21 benedicite dobrořečte, chvalte – 23 dospělo dokonale – 25 čiest část – 27 obroval povýšil (k obr) – 28 rozomenství rozumnost, rozum – 31-32: Věz, co činíš, a jsouc samo vinno, neobviňuj dušičku – 39 věhlasa věhlas, sláva – 43 sbožie majetek – 48 sději učiním – 51-52 boha utěši radost učiním Bohu

55 právě dobře, správně – 57 rozchodí proniká – 58 přě v žalostněj v přežalostně; – 59 spořě hojně, silně – 60 vizi vidím; zořě záře – 63 to měj za to to věz – 65 utká potká – 66 protýci sě proderu se, protáhnu se – 69 komoníš sě chlubiš se – 72 znýváš nařikáš, teskníš – 73-74: Když zemře (tělo), kam se (jeho) věci podějí, zda se mají pohřbíti s ním? (smysl: majetek s sebou do hrobu nevezmeš) – 78 vznímaj přijmi – 79 vzházalo vznikalos, vycházelo – 80 -s sě přimčalo přivléklo – 82 jakž nespálíš abys nespálil – 86 rozpačna rozpacitě, zoufalé – 87 rady rádce – 88 ohrady opory – 94 dávi sě hrdluje se – 96 po sobě za sebou

97 sprostně hloupě – 99 ctnú dědinu čestné dědictví, království boží – 101 nají (duál) nás dvou – 103 nesmiera nemírnost, neumírněnost – 104 udierá trápi – 111 začelo zajisté, najisto – 112 zles . . . dospělo špatně jsi skončilo – 120 leževě (duál) ulehne – 123 nevědě nevím – 125-126 stýščeš . . . nezíščeš stýskáš . . . nezískáš – 128 pohřebe pohřbí – 129 ovšem ve všem, zcela – 130 drahně značně, hojně – 131 plučíš hloupě mluvíš (plkáš) – 135 pleskeš (k pleskatí) plácáš; plešeš (k pleskatí) pleskáš – 137 by právě kdybys náležitě – 138 nezbyla by neopustila bys – 140 žež že – 142 sadu sednu si, poději se – 149 stala ustala – 150 ostala opustila – 155 členkové články, klouby – 157 po radu pro rádce – 158 at na počtě s smrtí sedú at se smrtí účtují (viz Pelikán LF 56, 1929, 239) – 161 nikake nijak – 163 valpurti čarodějnici – 164: dopřávajice si volnosti, zvuile (viz Pelikán l. c.) – 166 krupně sě mele hrubě se mele, špatně se daří – 168 brla suchá větev

173 túha sě skyde žalost se setkala – 175 zpudi . . . vztrudi zapudila . . . ztrápila – 177 kroči vykročila – 178 okroči zastoupil (cestu) – 187 stydkú hlínu studené, zestydlé tělo – 189 břěči zvučí – 191 učin vzdoru odporuj – 200 nedospěšnú nedospěví – 202 vzdeše vzdychla – 203 krvúcie kvetoucí – 206 dosěhá mne dosahuje ke mně – 207 otjieti odníti; přič pryč – 208 byadlo příbytek – 212 koji sě utěšuji se, naději mám – 216 schovaj zachovej – 223 ač nesstúpíš jestliže nesestoupíš – 224 nerozlúptíš nerozbiješ – 225 chovati zachovati – 227 slib zaruč se – 230 by hotova byla ochotna – 231 zchopi sě vzchopila se – 235 na mě slušie patří mně – 238 léciate strojíte, nastražujete; núzě trápení – 239 záchod dráhy konec cesty – 240 smáhy štávy (spravedlnosti) – 251 velé mnoho – 253 živótek tělo; brocen zkrvaven – 256 socha kúl; prány bičovány – 257 smúcieš sě rmoutíš se – 258 zamúcieš sobě zarmucuješ se – 260 všicknu deset celou desítku, všech deset – 265 v plucě v pluku, v šiku – 268 klekce klepe, bije – 269-270: ten, na jehož duši se peklo těšilo a s námi se dlouho radovalo – 273: nám se děje nespravedlivě – 274 ny nás – 276 poprava soud – 278 milosrdným činem milosrdně

NOTA OT PANA VILÉMA ZAJIECE

Žalozpěv nad smrtí českého šlechtice Viléma Zajíce z Valdeka, zabitého roku 1319, zaujme procítěností i pojetím hrdiny jako záštity Čechů; jeho smrt je kladena za vinu německým nástrahám. Vypjatým vlastenectvím se Nota blíží Dalimilově kronice.

Žělej, české pokolenie,
škody, jenž se stala nenie: